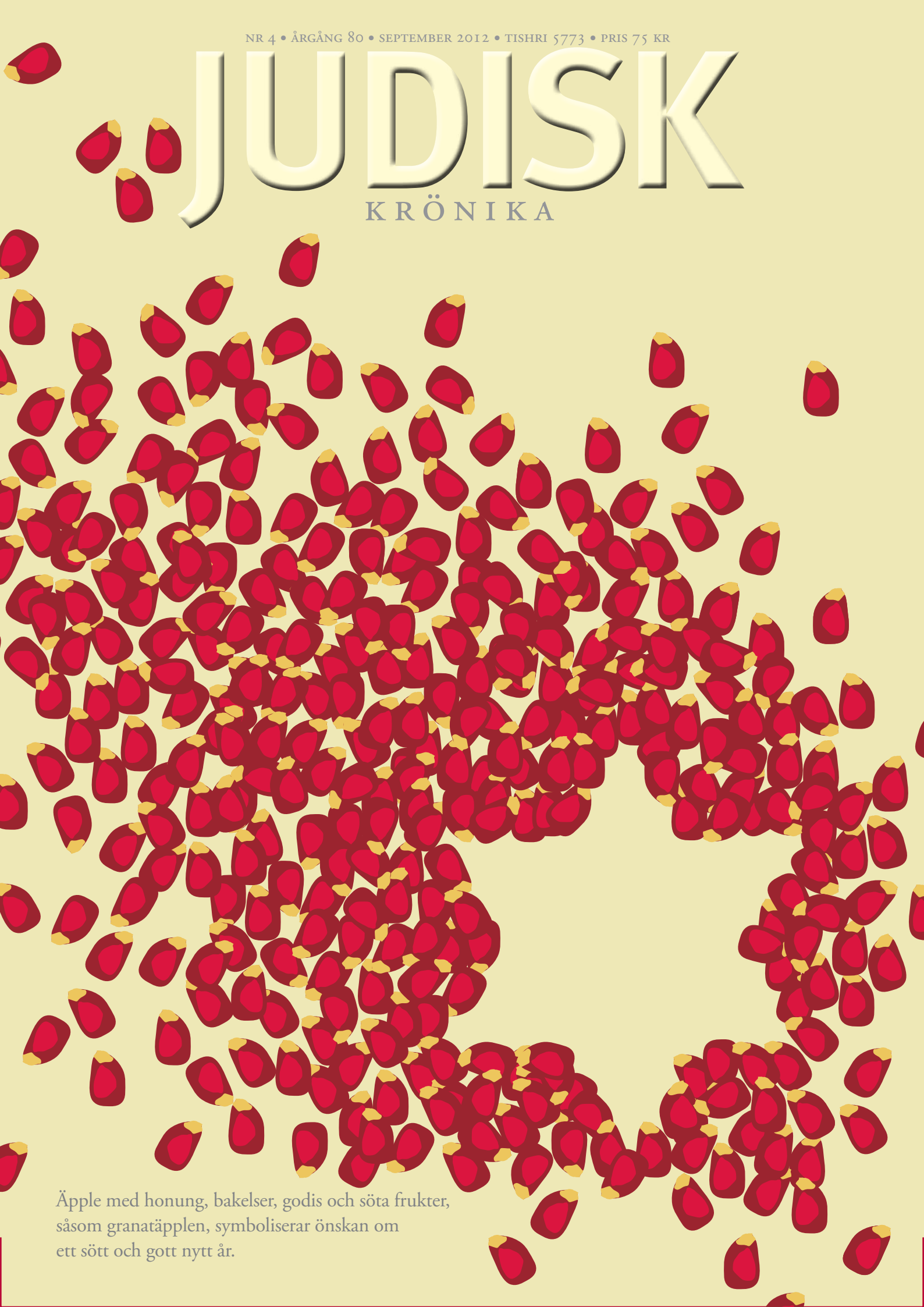

NR 4 • ÅRGÅNG 80 • SEPTEMBER 2012 • TISHRI 5773 • PRIS 75 KR

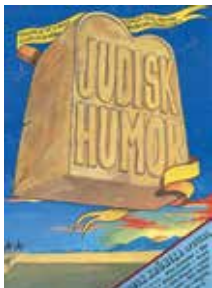
JUDISK

KRÖNIKA

Äpple med honung, bakelser, godis och söta frukter, såsom granatäpplen, symboliserar önskan om ett sött och gott nytt år.

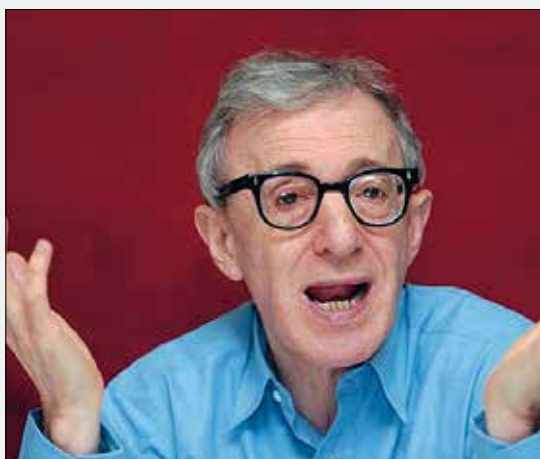
För 20 år sedan

”Om någon säger till dig att du är en åsna – strunta i det. Om två säger att du är en åsna ska du nog oroa dig lite. Om tre säger det – köp en sadel.

Detta är ingen anekdot utan ett visdomsord ur Midrash, som kan vara bra att erinra sig när man har svårt att ta även upprepad kritik på allvar.”

Erland Josephson
Judisk Krönika dec. 1982

Militärtjänst och gudstjänst

ISRAELS ÖVERRABBIN Shlomo Amar har kommenterat den jordbävning som drabbade Israel i juni: naturkatastrofer är Guds svar på kravet att också de ultraortodoxa skall göra värnplikt; själva debatten är ”djävulens verk” för att splittra det judiska folket. ”Låt dessa ’hjältar’, som kritiserar de ultraortodoxa vapenvägrarna, sitta och studera Talmud en hel vecka. Då kommer de att förstå hur ansträngande det är”, säger Israels främste andlige ledare.

”Too neurotic”

I EN TIDNINGSENTREVJU förklarar Woody Allen varför han aldrig besökt Israel: ”Jag är ingen turist, jag tycker inte om att lämna mitt hem. Jag tycker inte om att flyga och jag är inte nyfiken på nya platser. Förmodligen är jag lite neurotisk.” Allan Konigsberg, som han egentligen heter, tror dock att han snart kommer att besöka den judiska staten – hans koreanska hustru har övertalat honom.

Ett brev betyder så mycket

I SAMBAND MED det judiska nyåret 5773 erbjuder det israeliska postverket distribution av brev direkt till Den allsmäktige.

Som ett uttryck för anpassning till vår moderna tid kan brevskrivaren också använda sig av fax liksom numera även av e-mail (onemail@bezeq.com).

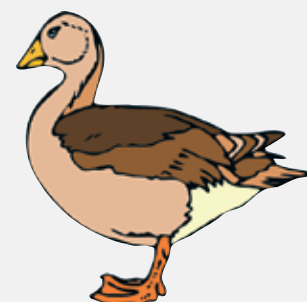
Meddelanden lämnas mellan stenarna i Västra muren (”Klagomuren”) i Jerusalem och behandlas sedan av jourhavande rabbiner (bilden t.v.).

Något svar kan dock inte garanteras.

Gås som smakar gris

OM DU ALLTID har drömt om att få känna smaken av fläsk behöver du inte drömma längre. Och om du alltid har trott att tanken på en rabbinskt godkänd skiva fläsk är mer osannolik än en flygande gris är det dags att tänka om. För snart kan du köpa kosher ”fläsk” i din favoritbutik; närmare bestämt ekologiskt gåskött från Spanien, som enligt tre (icke-judiska) kockar smakar precis som – griskött.

Denna kulinariska och religiösa revolution tillkännagavs nyligen av Israels överrabbin Yona Metzger som förklarade att han skulle godkänna sådan

import. Han påpekade visserligen att det är förbjudet i judisk lag att äta fläsk, men det är inte förbjudet att äta gås, även om den smakar svin. Så nu är det tillåtet att grisa ner sig. Han citerade ett ställe i Talmud, där det står att Gud för alla saker som Toran förbjuder har skapat ett rituellt rent alternativ med samma smak.

Chefredaktören har ordet

I mitten av augusti hölls i Teheran den årligen återkommande al-Qudsdagen. Årets höjdpunkt var ett tal av den iranske presidenten Ahmadinejad, som sa att "Israel är en cancertumör som måste utplånas".

Hans tal bekräftar bara världens farhågor om Irans egentliga avsikter med sin påstådda "fredliga kärnkraftsforskning". Iran förnekar att man vill skaffa sig atomvapen men hotar samtidigt Israel med utplånande, som rimligen endast kan ske om kärnvapen används.

De iranska hoten, som utan omskrivning uttalats den senaste tiden, har föranlett FN:s generalsekreterare Ban Ki-moon att beteckna dem som "stötande och oacceptabla". Han har hänvisat till FN:s stadga som förbjuder hot om våld riktat mot en medlemsstat och hot mot en annan stats existens.

Förgäves söker man i den svenska debatten uttryck för förståelsen av allvaret i denna situation. Inga röster av opinionsbildare har höjts mot Iran för dess dödshot mot judar och den judiska staten.

Inte heller har Sveriges regering eller utrikesministern haft något att säga om detta. På sin blogg har dock Carl Bildt redan bilden klar i det fall Israel i sin desperation inför ett existentiellt hot, när inget annat tycks stoppa den tickande bomben, anfaller iranska kärnanläggningar. Han skriver tvärsäkert och känslolokalt: "Det skulle tveklöst handla om aggression enligt den definition som FN-stadgan innebär." Så talar en person som aldrig behövt och aldrig kommer att behöva ta ställning till frågan om hur man skall bemöta ett uttalat hot mot Sveriges existens från en fanatisk regim med kärnvapenambitioner.

Det finns de som vill (bort)förklara Ahmadinejads öppna hot med att det rör sig om slagord för folkmassorna, högljudd retorik eller diktaturens överspända vokabulär. Det judiska folkets historiska erfarenhet är dock att varje gång en politisk eller religiös ledare hotat att döda judar har han menat precis det han sagt.

Efter förra Förintelsen har vi judar lovat både oss själva och våra fiender: aldrig mer!

JUDISK

KRÖNIKA

6 Religiös utan tro? – en reportageserie av David Mehr om svensk-judiska dilemman.

12 "Identitet är inte någonting fast och färdigt" – Nina Kaltiala intervjuar författaren Claude Kayat.

16 Bokrecensioner – av Michel Grünstein, Jackie Jakubowski och Tuva Winblad.

20 "Församlingen speglar inte vår verksamhet. Byt namn!" – en gästkrönika av Ingrid Lomfors.

21 Helgon och agent – Kristian Gerner har läst fyra aktuella historiska verk om Raoul Wallenbergs liv och gärning.

25 Janusz Korczak, barnens vän – av Siv Fischbein och Sven Hartman.

26 "Det kan aldrig bli tillräckligt av Förintelsen" – en gästkrönika av Lizzie Oved Scheja.

30 "Schnorrer" rimmar med "African explorer" och betyder snyltare – en jiddischkrönika av Lennart Blecher.

32 "Jag har inte kommit för att driva igenom grundläggande förändringar" – Anders Carlberg intervjuar Göteborgs nye rabbin.

36 Arne Lapidus årskrönika – som vanligt fullt med dramatik

**Chefredaktör
och ansvarig utgivare**

Jackie Jakubowski
judisk.kronika@tele2.se
tel: 08-660 70 62

Utges av
Stiftelsen Judisk Krönika

Redaktionsråd

Lars Dencik, David Grossman,
Peter Luthersson, Margit
Silberstein, Nina Solomin
och Peter Wolodarski

Annonsavdelning

Thomas Wolff
tel: 031 285 095
mobil: 0708 580451
thomas.jk@telia.com

**Ekonomi, administration
och prenumeration**

Dina Markovich
tel: 08-660 38 72 onsd. fred.
liat@telia.com
prenumerationspris 395 kr/år
studerande 250 kr,
till utlandet 495 kr
lösnummerpris 75 kr
plusgiro 54 120-1

Adress:

Box 5053, 102 42 Stockholm
fax: 08-660 38 72
Hemsida på internet:
<http://www.judiskkrönika.se>

Utkommer med 6 nr per år.
Nästa nummer: 1 december 2012
Manusstopp: 22 oktober 2012

Tryckt hos Grafiska Punkten

Producerad av Gabor & Co

issn 0345-5580

Prenumeration på Judisk Krönika
ingår i medlemsavgiften till
Judiska Församlingen.
Adressändringar skall meddelas
den lokala församlingen.

Citera oss gärna, men ange källan.
För obeställt material ansvaras ej.
Förbehåll mot elektronisk
publicering måste meddelas av
artikelförfattaren.

Omslagsbild

Annie Winblad Jakubowski

Att religionen i stora delar av världen alltså är en kraft som styr samhällsutvecklingen har många förklaringar, bland dem människans aldrig upphörande vilja och behov att förstå sin existens mening. Man påminns om den franske filosofen Jean-Paul Sartres överraskande sorgmodiga yttrande att det finns "ett tomrum reserverat för Gud" i människans medvetande; detta tomrum måste fyllas med innehåll för att hon skall kunna finna en mening med livet.

Religionen var människans första försök att begripa verkligheten – i begynnelsen skapade hon därför Gud; sedan dess har vi människor brottats med frågan om denna Gud verkligen finns.

Idag att vara "religiös", att ha "gudstro", behöver för de flesta i vår sekulariserade del av världen inte nödvändigtvis betyda ett fasthållande vid religiösa dogmer och traditioner. Inte heller att man uppfattar så kallade Heliga skrifter som gudomliga budskap. I stället handlar det ofta om att bejaka en andlig dimension i ens eget liv och bekräfta en viktig del av sin identitet.

Så resonerade också Albert Einstein. Ett år före sin bortgång skrev han: "Guds ord" är inget annat än ett uttryck för och produkt av mänsklig svaghet ... Bibeln är att betrakta som en samling hedervärda men primitiva legender." Men samtidigt bejakade den store vetenskapsmannen en andlig dimension i sitt eget liv: "Kunskapen om existensen av något vi inte kan begripa, om uppenbarelsen av den utomordentliga skönhet som är åtkomlig för oss enbart i dess mest elementära form. Det är denna kunskap och denna sinnesrörelse som utgör den sanna religiösa hållningen. I denna betydelse, och enbart denna betydelse, uppfattar jag mig som en djupt religiös människa."

Lasse Dencik och Karl Marosi från Roskilde Universitet gjorde för drygt tio år sedan en sociologisk enkätundersökning bland Sveriges judar om deras identitet och deras förhållande till Gud (se

Judisk Krönika nr 3/2000 och nr 1/2001). Sextiosex procent av dem som svarade såg sig själva främst som medlemmar av det judiska folket; bara fyra procent uppfattade sig som tillhörande en religiös grupp; tjugofem procent "lika mycket båda".

På en direkt fråga om tron på Gud var avgörande för att vara "en bra jude" och för att bevara judisk identitet svarade åttiofyra procent nekande. Inte heller tron på Torans "heliga ursprung" var något som kännetecknade de svenska judarna. Sextio procent av de svarande uppgav att "De fem Moseböckerna är en gammal historisk urkund med moralbegrepp upptecknade av människor"; endast tolv procent såg Toran som "Guds sanna ord".

Denciks slutsats var att "de svenska judarna lever till synes med en paradox: gudstro och religiös praktik upplevs inte som avgörande för en ställning som jude. De flesta är inte i denna mening 'religiösa'. Men flertalet deltar lika fullt i ett mer eller mindre aktivt religionsutövande." De kan vara sekulariserade, tvivlare och inte sällan gudsförnekare – men ändå tänder de shabatljus, läser om Guds medverkan i de israelitiska slavernas befrielse som om berättelsen handlat om dem själva, och varje jom kipur ber de den Gud, som de kanske inte tror på eller tvivlar på, om förlåtelse för sina synder.

David Mehre reportage i detta nummer av tidningen (sid. 6) bekräftar bilden: majoriteten av Sveriges judar (det gäller också andra diasporans judar) känner sig bekväma i att både bejaka sekulariseringen i de samhällen där de lever och samtidigt efterleva i grunden religiösa traditioner utan att blanda in Gud i sin vardag. Religiösa riter, traditioner och högtider är en viktig del av deras sekulära identitet.

Denna, visserligen paradoxala men ändå fungerande, balansgång kompliceras dock av den senaste tidens uppmärksamhet kring ritualer som omskärelse och kosher-slakt. Debatten om religionens roll i samhället kan också vara svår att nyansera när vår tid domineras av religionernas mest extrema uttryck. Så mycket drunknar i nyhetsrapporteringen från delar av

Jag är "troende" – jag tror på den tradition som skapat Talmud, som rymmer både övertygelse och tvivel, som bejakar ifrågasättandet av "heliga" skrifter och som ställer till svars också den Gud jag inte tror på.

världen där självmordsbombare spränger sina laddningar på marknader och i moskéer; där kvinnor diskrimineras, homosexuella avrättas, författare torteras för sina ord och fromma fanatiker helgar marken mer än livet – och allt detta i namn av en eller annan Gud.

I en tid som denna finns en grogrund för både Guds oförsonliga krigare men också, som tur är (åtminstone för balansens skull) utrymme för religionskritiker och kompromisslösa gudsförnekare som tvingar oss att hitta en medelväg mellan ytterligheterna. En sådan var den nyligen bortgångne brittisk-amerikanske samhällsdebattören Christopher Hitchens, författaren till bland annat den omtalade debattboken *Du store Gud?* (2008).

Hitchens var kompromisslös i sin ateism. Han hävdade det orimliga i att tro på ett gudomligt väsen och han räknade upp de fördärliga effekter som religionen har haft på sina frivilliga – och ofrivilliga – anhängare och på de samhällen där de levt.

Agnosticism, uppfattningen att det inte går att veta om det finns någon gud,

är inget seriöst alternativ till vare sig tro eller icke-tro, enligt Hitchens. Han förkastade också de trendiga och urvattnade trosbekännelser som åberopar filosofer eller vetenskapsmän som Stephen Hawking. Hitchens slog också fast att kvantfysikens sofistikerade gud inte skulle förväxlas med en personlig och inskränkt gudom med ett småaktigt intresse för människornas liv, fantasier och innersta böjelser. Den ateistiska kritiken drabbar även den eleganta lösningen på religionens dilemma i till exempel Stephen Jay Goulds *Rocks of Ages; Science and Religion in the Fullness of Life* (1999): vetenskapen undersöker *hur* livet och universum uppstod; religionen frågar *varför* (och vad meningen med vår existens är).

I sina mest saktmodiga stunder kunde Christopher Hitchens resonera om ytterligare en – sympatisk – anledning att respektera en ateistisk övertygelse: ateism är ett förhållningssätt som inte utlovar någon lycka i denna världen, inte heller någon värld efter döden, där straff eller belöning utdelas för vårt leverne på jorden. Hela ansvaret är människans – både för sig själv och för andra. Här och nu.

För egen del brukar jag svara jakande på frågan om jag är "troende". Jag tror på den tradition som skapat Talmud, som rymmer både övertygelse och tvivel, som bejakar ifrågasättandet av "heliga" skrifter och som ställer till svars också den Gud jag inte tror på.

I mina (ganska sällsynta) stunder av andlighet söker jag vägledning inte i Bibeln utan hos vetenskapsmän, kvantfysiker och kosmologer. Jag kan förundras över naturens lagar som är så anmärkningsvärt lyckligt kalibrerade för att liv skall kunna uppstå med sin rikedom och variation. Det blir ett slags "budskap", en kosmisk kod, som gör det möjligt att tolka att det kanske inte är slumpen som styr vårt universum. Jag kan då se alltets häpnadsväckande ordning och skönhet, svärförklarlig – men ändå möjlig att förklara – inom ramen för empirisk naturvetenskap. Om det finns en Gud som skapat världsalltet finns "Hen" i naturlagarnas ekvationer ...

"Gud finns inte men människan finns – med sitt sökande efter livets mening", skriver den somalisk-holländska författaren och islamkritikern Ayaan Hirsi Ali. "Det finns inget mer och jag önskar inget mer", skriver hon vidare i en uttömmande antologi om tro och icke-tro, där olika aspekter av religion och ateism behandlas. Den innehåller svar på allt – kanske just därför lämnar den mig med ett tomrum reserverat för ... ja, vad?

Judisk Krönika välkomnar kommentarer och debattinlägg kring frågor som tas upp på ledarplats eller i andra delar av tidningen. Skriv till: Judisk Krönika, Box 5053, 102 42 Stockholm eller maila till: judisk.kronika@swipnet.se
Manusstopp till nästa nummer: 1 december 2012.

Religiös utan tro

För en tid sedan skrev Kyrkans Tidning om sekulariserade svenskar. En del av dem är ateister, andra agnostiker, men alla hade ändå valt att upprätthålla traditioner som i grunden är kristna. Till exempel en präst vid dop, vigsel och begravning. När de skall förklara detta är det ofta ord som identitet, tradition, samhörighet som nämns. Få ville beteckna sig som troende kristna men –

förklarade de med ironi – är det någon religion de inte tror på är det kristendomen. Hur ser det ut bland Sveriges judiska befolkning? Vad spelar tron för roll för en judisk identitet? Kan man leva religiöst utan att tro på någon Gud? Och om man inte är gudstroende, vem är det man ber till om förlåtelse för sina synder på jom kipur? Judisk Krönika har träffat tre judar som förhåller sig på olika sätt till frågan om gudstro. En reportageserie om svensk-judiska dilemman. Av frilansjournalisten **David Mehr**.

– **TRO ÄR IRRELEVANT** för mig. Det känns som en kristen grej att sätta likhetstecken mellan tro och religion. Judendomen är en praktisk religion där handling är viktigast, säger Yael Fried när jag träffar henne en sensommarkväll på ett café i Stockholm. Hon är på semester från sitt jobb som informatör på Judiska Museet.

– När jag var liten försökte alltid vuxna förklara för mig att Gud inte är en gubbe som sitter uppe på ett moln och straffar folk. Och när de hade upprepat den bilden tillräckligt många gånger var det just det jag trodde, berättar Yael.

Men det var många år sedan och mycket har förändrats i hennes syn på religion. Tron på en straffande gud är borta, och när hon tänker efter så har även tron på gud i största allmänhet nästan helt suddats bort.

– Jag blir mer och mer ateistisk, säger hon eftertänksamt. I alla fall agnostisk!

Yael har två universitetsutbildningar i judisk kultur och har förhoppning om att i framtiden studera på en *jeshiva* (judisk religionsskola). Hon bodde två år i Jerusalem och det fick henne om inte

att helt tappa tron så i alla fall bli galen på de religiösa fanatikerna.

– Det är nästan som om ju mer jag lär mig desto mindre religiös blir jag, säger hon med ett leende.

För Yael är det ”den judiska texten” som är central, det är judendomens viktigaste komponent.

– Jag tror på textens betydelse, och med texten menar jag Toran, Talmud, Mishna. Om det i dessa texter står att Gud säger att ”si och så ska vi göra”, då finns det en mening med det. Inte för att just Gud säger det, utan för att det står så i vår text, och då är den värd att ta på allvar.

Yael är uppvuxen i ett hem som höll kosher, något som hon håller fast vid än idag. Man firade de stora helgerna och höll shabat. Jom kipur, försoningsdagen, var den stora dagen och skulle alltid firas.

Det här har präglat henne, tror hon, att leva judiskt är att uttrycka en judisk identitet och det gör man genom att läsa den judiska texten och följa buden i den mån man vill och kan.

– Judendomen handlar om praktik, inte om tro, säger Yael. Att säga ”jag tror, där-

med är jag jude” räcker inte för mig. Att vara jude innebär för mig att göra det som judar gör, till exempel att hålla kosher.

Kunskapen om den judiska historien är central för att ha en levande församling, menar Yael. För ett och ett halvt år sedan lärde hon sig att *leina*, det vill säga sjunga och läsa under gudstjänsten med de speciella noter som finns.

Men när du på jom kipur står i synagogan, vem är det du ber till om förlåtelse?

– Till församlingen, till historien, till vår tradition, svarar Yael. Det beror också på hur man definierar bön. För mig är inte bön att be om någonting, det handlar i stället om känslan av gemenskap i synagogan, när judar gör någonting judiskt tillsammans.

Finns det en gud för dig i judendomen?

– Inte för mig personligen, men Gud finns ju närvarande i texten och traditionen, så jag måste förhålla mig till den. Men det finns ju inget bud i den judiska lagen *halacha* som säger att du måste tro på Gud, däremot finns det bud om hur du ska leva.